

Η ανταρκτική γλώσσα

Ο χρόνος των θεών κρύβεται μέσα στα αστέρια./Μα μια μέρα, λέγεται, το βάρος θα μεγαλώσει τόσο/που τα αστέρια θα πέσουν πίσω στον κόσμο/και όσος χρόνος απομένει τότε θα τελειώσει. Ράγκναροκ, Η Εντά των τεράτων – Ισλανδία 13^{ος} αιώνας

Στη Σκανδιναβική μυθολογία το Ράγκναροκ είναι η μάχη του τέλους του κόσμου. Θα ξεκινήσει με φυσικές καταστροφές, οι οποίες σύντομα θα οδηγήσουν σε έναν απίστευτα βαρύ χειμώνα που θα διαρκέσει τρία χρόνια, χωρίς να παρεμβληθεί ούτε ένα καλοκαίρι.

Η συλλογή του Γιάννη Καρπούζη, με τον τίτλο *Ο χάρτινος χρόνος τέλειωσε*, ανοίγει και κλείνει με αυτή την αναφορά στο Ράγκναροκ, «που ίσως σημαίνει η μνήμη με το στανιό θα βγάλει τον επιθανάτιο ρόγχο της».
[1] Η τοπογραφία της, οριακή, ρυθμίζεται από τη διακαή επιθυμία του τέλους ή της διάβασης του ορίου, της κυκλοφορίας του *ενδιάθετου* (του ανείπωτου ή του *αδιανόητου*). Ό,τι κείται στον τόπο της σιωπής αργά ή γρήγορα θα διεκδικήσει τις λέξεις του. Εισέρχεται στην ορατότητα της γλώσσας, στους αγώνες της ορατότητας, όπως ο Καρούζος προέτρεπε κάποτε από τον τόπο της εξορίας, τον *στοχασμό του έξω*.

Την ανταρκτική γλώσσα^[2] μοιάζει να τη διαμορφώνει η μνήμη, *επιτελεστική*, καθώς επανεγγράφει στο όριο της σιωπής τις εκδορές της ιστορίας στο ανθρώπινο σώμα:

*Κάπου εκεί μέσα,
πίσω από το τρίτο σου πλευρό,
ξέχασα τα χρόνια μου
τουλάχιστον εφτά
μπορεί και παραπάνω
από εκεί ξεκινάνε
οι υπερβολικές γραμμές
από ένα πραγματάκι – τόσο δα
καταλήγουν έξω
εφάπτονται με το τρομερό ουράνιο/τόξο [...]*

(Από το ποίημα «Μπούνκερ»)

Ακολουθώντας τα ίχνη της σύγχρονης πολιτικής ιστορίας, η ποίηση του Γιάννη αναμετράται με το πένθος που αναλογεί στη γενεαλογία της αριστεράς. *Ο χάρτινος χρόνος* θυμίζει τα ποιήματα του Άρη Αλεξάνδρου, αποδίδει πένθιμο λόγο στη ματαίωση της ουτοπίας (ή του πολιτικά

αδιανόητου). Ανακαλεί τα λόγια του Κώστα Δεσποινιάδη για το *Κιβώτιο*: «[...] μπορεί το Κιβώτιο, τη μεταφορά του οποίου διέταξε το κόμμα, να ήταν άδαιο, αλλά η “επιχείρηση Κιβώτιο” δεν είναι το νόημα του αγώνα για την ανθρώπινη χειραφέτηση, είναι η αναίρεση αυτού του νοήματος από την ηγεσία, είναι αυτή η ηγεσία που έχει αδειάσει το Κιβώτιο από το περιεχόμενό του».^[3]

Η εξέγερση της Κροστάνδης (καταγεγραμμένη από τον Άρη Αλεξάνδρου και) δοσμένη ποιητικά από τον Νίκο Καρούζο στη *Νεολιθική Νυχτωδία στην Κροστάνδη*, ίσως είναι ο κρυφός γεωγραφικός και ιδεολογικός τόπος/νόστος της συλλογής:

*Τραυλίζοντας οίκουμένη καθώς
ή πραγματικότητα χωλαίνει κι ὅπως
ἀσπροφωλιάζει ή λευτεριά στὸν ἄστοργο πάγο
περικαλιόμαστε τὴ σῶτειρα τήξη.
(Νὰ ἰδοῦμε ἂν ή ἄνοιξη θὰ συνδράμει τὰ ὄνειρά μας.)*

(Νεολιθική νυχτωδία στην Κροστάνδη)

Για όσους γνωρίζουν την πορεία του Γιάννη, ο λόγος, εδώ, συνυφαίνεται εμφανώς με την κινηματογραφική και φωτογραφική ενασχόληση του ποιητή: το ντοκιμαντέρ για τον Νίκο Καρούζο που προβλήθηκε πρόσφατα στο *Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης* (ο Καρούζος μέσα από κασέτες, μνήμες και φωτογραφίες, *Νίκος Καρούζος: ο δρόμος για το έαρ*), οι ετεροτοπίες του ύστατου καπιταλισμού στο πρότζεκτ *Τα Όρια της Πόλης*, η εξερεύνηση της δυστοπίας στη συλλογή *Παράλληλη κρίση*, η πολιτική ιστορία ως ανάμνηση στο έργο *Τα φύλλα του Οκτώβρη*.

Αυτοί οι άλλοι τόποι γεννούν ίσως και την επιθυμία του τέλους του κόσμου, τη φαντασίωση του Ράγκναροκ, το σώμα που διογκώνεται, πενθεί, πάσχει· τη γλώσσα, καθώς προσπαθεί να εδραιωθεί έξω από τον «γεωμετρημένο χώρο»:

*Το Κομμουνιστικό Κόμμα Δανίας
το 1939
μετέφρασε στα δανέζικα το
γνωστό βιβλίο Τι να κάνουμε;
με το νέο τίτλο
Τι θα κάναμε σύντροφοι αν δεν έβρεχε τόση στάχτη;
και ανάλογα μεταγράφηκε το υπόλοιπο
κείμενο.
Πίστευε η Κεντρική Επιτροπή
ότι η γλώσσα δεν είναι τίποτα άλλο
παρά μονάχα ένα*

κυρτό επίπεδο που γεννάει η σκέψη
για να εδραιωθεί έξω
από τον γεωμετρημένο χώρο.

(«Μπούνκερ», μέρος 2)

Άλλες στιγμές, ο λόγος γίνεται τόσο οριακός, καθώς η μνήμη και το βίωμα μάχεται να γίνει γλώσσα, που θυμίζει τον Edgar Allan Poe, στις *Σαρκοβόρες Ιστορίες* του Μπερνάρντ Κιρινί: «Και ξαφνικά ορθώθηκε στον δρόμο μας μια ανθρώπινη φιγούρα, καλυμμένη με ένα ύφασμα, που το μέγεθός της ήταν πολύ μεγαλύτερο από το μέγεθος που θα μπορούσε να έχει οποιοσδήποτε κάτοικος αυτού του πλανήτη. Και το δέρμα αυτού του άντρα είχε την άσπιλη λευκότητα της χιόνος».^[4]

Μετά από μήνες στον ωκεανό,
είχε περάσει πια τα σαράντα,
ένα πρωινό του Σεπτέμβρη
ο Όλαφ έφτασε τελικά
στο τέλος του ουράνιου τόξου
(ήταν ένα ακόμα παγωμένο φιόρδ).
Εκεί, οι πρόγονοί του
οι αρχαίοι μηχανικοί,
είχαν φτιάξει από τα παλιά
ένα βολταϊκό τόξο
ενάμιση μίλι κάτω από τη γη
Το αρνητικό εργαστήριο ονομάστηκε γλώσσα
και οι τόρνοι στα βάθη βγάζανε πολλή φωτιά.
Αποφάσισε τότε να πει ένα
τραγούδι [...]

(Οχτώ βραδινές παραδρομές του Όλαφ Έγκιρσεν,
απόσπασμα από την 5η παραδρομή)

Αν διαβάσει κανείς τους τίτλους των ποιημάτων, αν συγκεντρώσει τις γεωγραφικές αναφορές, αν διατρέξει τις περιγραφές του χώρου, διαπιστώνει μια διάθεση αναμέτρησης με τα όρια της γλώσσας. Κάτι υποδόριο μάχεται να βγει στην επιφάνεια, να επικοινωνηθεί, ακόμα ίσως να τύχει πένθους, αν έχει για πάντα χαθεί· αν όντως τα πράγματα χάνονται για πάντα, αφού η μνήμη, *επιτελεστική*, θα ξαναφτιάχνει επίμονα τη δική της γεωγραφία, άλλοτε πένθιμη, άλλοτε γενέσια του ουράνιου χρώματος, τοξευμένου από το αγεωμέτρητο χάος της απώλειας:

Στην αρχή ξεκινάει σαν μάνιουαλ
συναρμολόγησης
[...] γενεαλογία κάποιου άλλου
χάρτινου χρόνου

[...]τοπολογία δίχως πρόσβαση, σφαίρα
σαν τη χιονόμπαλα που 'φαγα μικρός
στα μούτρα από
τον πατέρα μου
φοβήθηκα, ως παιδί, μη γίνει χιονοστιβάδα
και μας καταπιεί όλους:
έκτοτε τα δόκανα του χρόνου
όλα κόψανε κι από ένα κομμάτι.

(απόσπασμα από το ποίημα «Χιονοπόλεμος»)

ή αλλού:

Ο ύπνος παραμονεύει στο σκοτάδι κι όμως
θυμάσαι; Και άνοιξη
Είναι ακόμη των παιδιών μας οι αγαπημένες λέξεις

(«Φινλανδικό Παραμύθι», μέρος 4)

ή με το μότο – αναφορά στον Καρούζο

Ιδού λοιπόν ο χρόνος
Δεν είναι ρολόι είναι χιόνι

Τι ενδιαθέτο προσπαθεί να βρει τις λέξεις του στο εύρος της συλλογής; Η απώλεια με την οποία συνυφάνθηκε η γενεαλογία της αριστεράς, το βίωμα της εξωτερικότητας με το οποίο ζυμώθηκε το φαντασιακό της, η σύνδεσή της με τον οριακό αγεωγράφητο τόπο; Τα ποιήματα άλλοτε αποδίδουν τον βόμβο και τα διάκενα της ιστορίας, άλλοτε την ανοικειωτική αίσθηση του ορίου του ανθρώπινου, την εμπειρία της ανθρωπομηχανής:

Όταν οι πύραυλοι επιτέλους πέταξαν ο
κόσμος έμεινε λίγο πολύ στα ίδια.
Στο Γκέτεμποργκ, στο Ρέυκιαβικ,
στο Τρόντχαϊμ
το χιόνι συνέχισε να πέφτει
στη Βαλτική τρεμόσβηναν τα φώτα
τα έντομα συνέχισαν την πορεία τους
κι όμως
κάτι
έφυγε για πάντα
κάτι βούλιαξε βαθιά
σε μία θάλασσα άγρια ορμητική
που έγινε χείμαρρος
ποταμός παγωμένος,
σε μια θάλασσα που χύνεται στο

μεγάλο βάραθρο, στο χάσμα
του ίδιου του χάσματος
κάτι εκεί μέσα
χάθηκε για πάντα.

(«Ράγκναροκ»)

Καθώς προσεγγίζεται το ανείπωτο, αυτό που ανεβαίνει συχνά στην επιφάνεια του λόγου χρωματίζεται «κυανό», αν θυμηθούμε τον Νίκο Καρούζο στις δικές του επιστροφές από το αγεωμέτρητο:

- Μὲ σφίγγει μία ἀλήθεια, τῆς παραδίνομαι. Μὲ σφίγγει μία ἄλλη, κι αὐτὴν τῆς παραδίνομαι. Διατρέχοντας τοῦ μναλοῦ τὴν ὁμότητα. Λέω αἶμα τοῦ φύλλου κι ἀμέσως ὁσφραίνομαι ρούμι.
[...][Τὴν ἡμέρα ἐκείνη γεννήθηκα μόνος μου, δὲν εἶχα βιολογικὸ προηγούμενο. Σούρθηκα στὴν τρώγλη τῆς ἀπλῆς ἀριθμητικῆς. Ἐκεῖ διαλάμποντας ἐνωτίστηκα κόκαλα.]
Ὑπερφίαλο φῶς ἰσχύνητα τοῦ ἔρωτα!
Τί νᾶν τὰ λέμε. Αὐτοψυχίατρος εἶναι ὁ ποιητῆς
μὲ καθαρὸ οἶνόπνευμα.
Κυρίως θὰ λεγα θεοσταγῆς καὶ προ-ιοῦσα σφῆκα.
Θὰ γαλαζώσει πάλι. [...]

(Νεολιθική νυχτωδία στην Κροστάνδη)
ξημερώματα Παρασκευή
ένα μπουκέτο βιολέτες
περίσσια αλμύρα
τόνοι πλουτώνιο σαν τα πουλιά
χαράζουν την τοπογραφία του ουρανού
μηχανές παράξενες μηχανές υγρών καυσίμων
τροφοδοτούν τη Βόρεια θάλασσα με νερό
τα κύματα πελώρια παλίρροιες
άλλαξε το σχήμα του κόσμου [...]

(Το Πολύπτυχο των Επιχειρήσεων)

Η οριακή τοπογραφία μοιάζει κατάλληλη να αποδώσει και το ερωτικό βίωμα. Η εμπειρία του ορίου ή του πένθους πλέκεται με το ασύμπτωτο της ερωτικής συνάντησης. Άλλες φορές, αναπηδά από τη μνήμη η φλογισμένη σύμπτωση. Ιχνηλατώντας την, το κυανό χρωματίζεται πυροβόλο:

φωτιά πήρανε τα πηγάδια, μαρμάρωσαν τα γέλια
τα χέρια στους ώμους γαντζωμένα
τα χέρια στο λαιμό, τα χέρια σου στα χέρια

οι κόρες γεμάτες, αλμύρα στον λοβό
φωτιά στα μυαλά περάσματα στον χρόνο
του μέλλοντος
παραπειτάσματα
όλα τα σιγανά μας βόμβοι στα
πηγάδια φωτιά
στα μυαλά μας φωτιά

(«Οι οχτώ βραδινές παραδρομές του Όλαφ Έγκιρσεν»,
παραδρομή 3)

Και ήτανε τόσα να περάσουν

-θυμάσαι; -

που σήμερα φοβάμαι να ζητήσω

ένα τυχαίο νούμερο, πόσα

πόσα καράβια θυμάσαι

ξεκίνησαν

από τον αρκτικό κύκλο

[...] κι εγώ τρεμόπαιξα θυμάσαι

- άσπρο μαύρο

με το σούρουπο

άσπρο - μαύρο, άσπρο - μαύρο, άσπρο μα-

(«Οι οχτώ βραδινές παραδρομές του Όλαφ Έγκιρσεν»,
απόσπασμα από την παραδρομή 4)

Ας πάρουμε τώρα μια ανάσα,

Έστω ας βάλω μια

Ανάσα μέσα σου

(Απόσπασμα από το ποίημα «Χιονοπόλεμος»)

Ο χάρτινος χρόνος φαίνεται να πηγάζει από εκείνο το μνημονικό ίχνος της διεκδίκησης που συνυφαίνεται με την απώλεια, στη μακρά γενεαλογία των αγώνων. Αυτό που ανήκει στο παρελθόν, έχει αφήσει το αποτύπωμά του στο συλλογικό φαντασιακό, εμφανίζεται άλλοτε σαν ελεγχία άλλοτε σαν νόστος για την ουτοπία. Αν τα συναισθήματα είναι χρώματα, το κυανό και το φλογισμένο της συλλογής δηλώνουν ακριβώς αυτές τις εναλλαγές της μνήμης, από την απώλεια στη σύμπτωση. Απομένει, λοιπόν, η περίφημη βούληση για δύναμη, που θα ορίζει ποιο είδος μνήμης θα αναστέλλει ή θα μακραίνει, κάθε φορά, τη γενεαλογία της ελευθερίας (ή του ουράνιου τόξου).

Επιτρέπεται η αναπαραγωγή και διανομή του άρθρου σύμφωνα με τους όρους της άδειας [Attribution-ShareAlike 4.0 International \(CC BY-SA 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Υποσημειώσεις [-]

1. ↑ Γιάννης Καρπούζης, «Ράγκναροκ», *Ο χάρτινος χρόνος τέλειωσε*, Αθήνα: Πανοπτικόν, 2019, 57.
2. ↑ Η λειτουργία της φράσης “ανταρκτική γλώσσα” είναι ποιητική, υποδεικνύοντας τη σχέση της συλλογής με τα όρια της γλώσσας.
3. ↑ Κώστας Δεσποινιάδης, *Ο ανυπότακτος Άρης Αλεξάνδρου. Ανάμεσα στο Κιβώτιο και την Εξέγερση της Κροστάνδης*, Αθήνα: Πανοπτικόν, 2019, 35.
4. ↑ Μπερνάρντ Κιρινί, *Σαρκοβόρες Ιστορίες*, μτφ.: Γιώργος Ξενάριος, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2010, 11.

Έλενα Τορναρίτη, ηλεκτρονικό περιοδικό Marginali, #12, Σεπτέμβριος 2020